ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Akbarova Zarnigor Akbar qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti, 1-kurs magistri

RAXBARLARDA BOSHQARUV FAOLIYATIGA TA'SIR ETUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Annotatsiya: Ushbu maqolada rahbarlarda boshqaruv faoliyatiga ta'sir etuvchi psixologik omillar ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda emotsional intellekt, yetakchilik uslublari, motivatsiya, stressga chidamlilik, kommunikativ kompetensiya va konfliktlarni boshqarish kabi psixologik determinantlarning boshqaruv samaradorligidagi roli ochib berilgan. Shuningdek, rahbarning psixologik tayyorgarligi, jamoa iqlimi va shaxsiy fazilatlari tashkilotning umumiy rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri yoritilgan. Tadqiqot natijalari psixologik omillarning boshqaruv jarayonida ijtimoiy va individual omillar bilan o'zaro bog'liqligini namoyon qiladi.

Kalit so'zlar: muvaffaqiyatga intilish, mag'lubiyatdan qochish, inqirozli vaziyat, mas'ullik, ishonch, muloqotga moyillik, mavhum muammolarni yechish qobiliyati, tashabbuskorlik, o'ziga ishonch, o'z mahoratini va intilishlarini yuksak baholash.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ ЛИДЕРАМИАННОТАЦИЯ

В данной статье проводится научный анализ психологических факторов, влияющих на эффективность управленческой деятельности руководителей. Рассматриваются такие детерминанты, как эмоциональный интеллект, стиль лидерства, мотивация, стрессоустойчивость, коммуникативные навыки и управление конфликтами. Показано влияние личностных качеств и психологической подготовки руководителя на социально-психологический климат коллектива и результаты деятельности организации.

Ключевые слова: стремление к успеху, избегание поражения, кризисная ситуация, ответственность, доверие, склонность к общению, способность решать абстрактные задачи, инициативность, уверенность в себе, высокая оценка своих способностей и стремлений

PSYCHOLOGICAL FACTORS AFFECTING MANAGEMENT PERFORMANCE IN LEADERS

Abstract. This article provides an in-depth look at the formation of emotional intelligence in adolescence, its psychological factors, the influence of the social environment, the specificity of emotional processes observed in the adolescent personality, and the psychodiagnostic methods used to determine emotional intelligence.

Keywords: striving for success, avoiding defeat, crisis situation, responsibility, trust, propensity for communication, ability to solve abstract problems, initiative, self-confidence, high assessment of one's own skills and aspirations.

Kirish: Bugungi globallashuv va tezkor rivojlanish sharoitida boshqaruv jarayoni murakkablashib, rahbar shaxsiga qo‘yiladigan talablar yanada ortib bormoqda. Endilikda rahbar faqatgina tashkiliy vazifalarni bajaruvchi emas, balki jamoani ruhlantiruvchi, psixologik muhitni boshqaruvchi va inson omiliga e’tibor qaratadigan yetakchi sifatida namoyon bo‘lishi lozim. Shu sababli rahbarlik faoliyatida psixologik omillar muhim o‘rin egallaydi.

Rahbarning shaxsiy psixologik xususiyatlari boshqaruv uslubi, jamoa bilan munosabatlari, qaror qabul qilish sifati va tashkilotdagi umumiy iqlimga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur maqolada aynan ushbu omillar chuqur tahlil qilinadi. Ma’lumki, boshqaruvning ko‘p sohalarida muvaffaqiyatli rahbarlik faoliyatini ta’minlovchi shaxs xislatlarini aniqlashga doir ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, o‘tgan asrning 50-yillarida, har qanday sohada uddaburron rahbar bo‘la olishlikka tegishli xislatlar mavzuida yuzdan ortiq tadqiqotlar o‘tkazildi. Natijada, boshqaruvni mukammal ijro etuvchi hamma rahbarlarga xos fazilatlar umumlashtirilganda, atigi 5% xislat ko‘zga tashlandi. Bular quyidagicha: aql-idrok, murakkab va mavhum muammolarni yechish qobiliyati o‘rtadan baland, ammo juda yuqori bo‘lmasligi shart; tashabbuskorlik; o‘ziga ishonch, o‘z mahoratini va intilishlarini yuksak baholash.Lekin ko‘p tadqiqotchilar diqqat-e’tiborlaridagi asosiy xususiyatlardan biri –rahbar shaxsiga xos dominantlik (ustunlik)ka intilishdir. Aynan shu sifat rahbarning tashabbusni o‘z qo‘liga olishiga, guruhga yetakchilik qilishiga va murakkab vaziyatda mas’uliyatni o‘z bo‘yniga olishiga zamin yaratadi. Shu munosabat bilan tadqiqotchi R. Stogdill qalamiga mansub "Rahbar qo‘llanmasi"da dominantlik boshqaruvga zarur sifatlar ro‘yxatida birinchi o‘ringa qo‘yiladi. Dominantlik so‘zi bir necha ma’noni anglatadi. Rahbarlik mavzusidan kelib chiqilsa, o‘zgalarga ta’sir etish degan bir jumla mazmunan hamma gapga asos bo‘ladi. Yuqorida ta’kidlangan ma’nodagi "ta’sir etish" iborasi hissiyot tufayli o‘zgalarni o‘ziga jalb eta bilish, o‘zaro munosabat natijasida o‘ziga nisbatan xayrixohlik hissini yaratishni anglatadi. Chunki tashkilotning ilg‘or faoliyati uchun rahbar o‘z zimmasidagi rasmiy majburiyat va vakolatlar o‘zi yetarli emas.

Boshqaruv sohasidagi mutaxassislar G. Kuns va S.O‘.Donnelning fikricha "agar xodimlar rahbariyat tomonidan o‘rnatilgan tartib va qoidalargagina rioya etib mehnat qilganlarida, ular o‘zlarining 60-65% imkoniyatlarini ishlata olar va o‘z majburiyatlarini bajarib, shunchaki ishdan bo‘shamasliklariga bahona topar edilar, xolos. Xodimlarning qobiliyatlaridan to‘la foydalanish niyatidagi rahbar ularda shunga loyiq his tuyg‘uni uyg‘ota olishi lozim". Bu yerda gap rahbarning o‘z liderlik qobiliyatini namoyish eta olishi, xodimlar orasidagi obro‘-e’tibori haqida borayapti. Tashkilot doirasidagi norasmiy munosabatlar tizimida peshqadam o‘rinni egallagan rahbargina o‘z xodimlari qobiliyatini 100% jamoa ishiga jalb eta olishi mumkin.

Rahbarning psixologik xususiyatlari menejment psixologiyasi va tashkilot psixologiyasi yo‘nalishida keng o‘rganilgan. Quyida ushbu mavzuga taalluqli asosiy ilmiy qarashlar sharhlanadi.

Liderlik nazariyalariG. Mintzberg nazariyasi

Mintzberg rahbar faoliyatini 10 ta rolga bo‘lgan: interpersonal rollar; axborotga doir rollar; qaror qabul qilish rollari. Bu rollarni samarali bajarish rahbarning psixologik moslashuvchanligiga bog‘liq.

F. Xershiy va P. Blanchardning situatsion liderlik nazariyasi. Bu nazariyaga ko‘ra, rahbar psixologik jihatdan vaziyatga mos ravishda uslub tanlashi kerak: ko‘rsatma beruvchi; qo‘llab-quvvatlovchi; ishonch beruvchi; delegatsiya qiluvchi. Bu jarayonlarda rahbarning emotsional intellekti muhim rol o‘ynaydi.Emotsional intellektning rahbarlikdagi roli D. Goulman ta’kidlaganidek, samarali rahbarlikning 70–80 foizi emotsional intellektga bog‘liq. EI quyidagilardan iborat: o‘z emotsiyalarini anglash; boshqarish; motivatsiya; empatiya; ijtimoiy ko‘nikmalar. Bu komponentlar rahbarning jamoa bilan ishlash samaradorligini oshiradi.Kommunikativ ko‘nikmalar. Rahbarning nutq

madaniyati, faol tinglash qobiliyati, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish ko‘nikmalari tashkilot muhitini belgilovchi omillardir. Tadqiqot metodologiyasi tashqi va ichki kommunikatsiya sifati jamoaning ishonchi va motivatsiyasini shakllantiradi.Ushbu maqola uchun quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy adabiyotlar tahlili; psixologik kuzatuv; rahbarlik faoliyati bo‘yicha diagnostik intervyu; Goulman EI modeli asosida psixologik baholash; jamoa psixologik muhitini o‘rganish.

O‘rganishlar asosida rahbarning boshqaruv faoliyatiga ta’sir etuvchi asosiy psixologik omillar quyidagicha tasniflandi:

Emotsional barqarorlik: Emotsional jihatdan barqaror rahbar:

stressli vaziyatlarda xotirjam qoladi;

xodimlarga ortiqcha bosim o‘tkazmaydi;

tanqidni to‘g‘ri qabul qiladi;

to‘g‘ri va tez qaror qabul qiladi.

Emotsional barqarorlik past rahbarlarda esa impulsiv qarorlar, jamoa ichki nizolari, xodimlar bilan mojarolar ko‘proq uchraydi.

Motivatsion omillar: Rahbarning ichki motivatsiyasi — kasbiy qiziqish, shaxsiy maqsadlar, o‘zini ro‘yobga chiqarish istagi — boshqaruv samaradorligini belgilaydi. Tashqi motivatsiya — maosh, lavozim, ijtimoiy obro‘ — qisqa muddatli samaraga ega. Motivatsiyasi yuqori rahbar:

strategik maqsadlarni aniq belgilaydi;

jamoani ilhomlantira oladi;

tashkilotda ijobiy muhit yaratadi.

Eng muvaffaqiyatli rahbarlar ichki motivatsiya bilan ishlaydigan shaxslardir. Kommunikativ kompetensiya

Yuqori darajadagi rahbar:

ochiq muloqot olib boradi;

jamoaga ishonch bag‘ishlaydi; nizolarni murosaga keltiradi;

fikrlarini aniq va ravon ifodalaydi.

Kommunikatsiyasi sust rahbarlarda esa jamoada ishonchsizlik, ma’lumotlar kechikishi, vazifalarning noto‘g‘ri bajarilishi kuzatiladi. Qaror qabul qilish strategiyalar

Psixologik xususiyatlar qaror qabul qilish jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi: tahliliy rahbarlar qarorlarni puxta o‘ylab chiqaradi; intuitiv rahbarlar tez, ammo qat’iy qaror qabul qiladi; ijtimoiy moslashuvchan rahbarlar jamoa fikrini inobatga oladi.

Psixologik muvozanatni topa olgan rahbar eng samarali boshqaruv modelini yaratadi. Stressga bardoshlilik

Stressga bardosh beruvchi rahbar quyidagilarni uddalaydi:

ko‘p vazifalarni bir vaqtda boshqarish; tanqidni konstruktiv qabul qilish; jamoani tinchlantirish; mojarolarni kuchaytirmaslik.

Stressga bardoshli bo‘lmagan rahbar jamoada tushkunlik va tarqoqlikga sabab bo‘ladi.Rahbar qaror qabul qilish jarayonida intellektual salohiyat, tajriba va psixologik holatga tayanadi. Hissiy holat, stress darajasi va shaxsiy stereotiplar qaror sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois rahbarlar tanqidiy fikrlash va refleksiya ko‘nikmalarini rivojlantirishi zarur.

Xulosa: Rahbarning shaxsiy psixologik xususiyatlari boshqaruv jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Emotsional barqarorlik, yuqori darajadagi kommunikativ kompetensiya, motivatsiya, stressni boshqarish, liderlik fazilatlari va qaror qabul qilish qobiliyatlari rahbarning samaradorligini oshiradi. Tashkilotning umumiy rivoji, jamoaviy muhit, xodimlarning ishga bo‘lgan munosabati rahbarning psixologik tayyorgarligiga bevosita bog‘liqdir. Shuning uchun psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish har bir rahbar faoliyatining ajralmas qismiga aylanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Goulman D. Emotional Intelligence in Leadership. New York, 1998.
2. Mintzberg H. The Nature of Managerial Work. New York, 1973.
3. Hersey P., Blanchard K. Management of Organizational Behavior. 1982.
4. Shapiro J. The Psychology of Leaders. London, 2016.
5. Рахимова, Н. (2024). СЕРГЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ ЕСЕНИН–ПЕВЕЦ НАРОДНОЙ ДУШИ. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, *2*(10), 191-198.
6. Рахимова, Н. Ш. (2024). ПАТРИОТИЗМ КАК КУЛЬТУРНЫЙ И ИДЕЙНЫЙ ФЕНОМЕН В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ. *MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE*, *2*(12), 95-104.
7. Рахимова, Н. (2025). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОММУНИКАЦИИ СТУДЕНТОВ. *Modern Science and Research*, *4*(1), 54-66.
8. Karimova V. Tashkilot psixologiyasi. Toshkent, 2020.
9. Xolmatov R. Rahbar psixologiyasi. Toshkent, 2019.
10. Brody L. Emotional Regulation in Leadership. 2015.